

Paulina Milewska

Centrum Informacyjno-Biblioteczne Uniwersytetu Medycznego w Łodzi
paulina.milewska@umed.lodz.pl

Mobilne Centrum Informacyjne – biblioteczny projekt edukacyjny dla pracowników Uniwersytetu Medycznego w Łodzi

Streszczenie: W artykule zaprezentowano doświadczenia Centrum Informacyjno-Bibliotecznego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi nabyte podczas realizacji projektu edukacyjnego dla kadry uczelni – Mobilnego Centrum Informacyjnego. Autorka opisuje założenia projektu, a także praktyczne elementy pracy zespołu trenerek realizujących cykl webinarów mających na celu podniesienie kompetencji kadry dydaktycznej i naukowej uczelni w zakresie umiejętności informacyjnych i cyfrowych. W tekście zawarto informacje o wykorzystywanych narzędziach oraz organizacji szkoleń online.

Słowa kluczowe: kompetencje cyfrowe, kompetencje informacyjne, edukacja informacyjna, dydaktyka biblioteczna, biblioteki medyczne, biblioteki akademickie, szkolenia, webinaria

Wprowadzenie

Mobilne Centrum Informacyjne (MCI) to jedno z zadań realizowanych w ramach projektu *Operacja: Integracja 2.0!*¹ prowadzonego na Uniwersytecie Medycznym w Łodzi², którego realizatorem jest Centrum Informacyjno-Biblioteczne (CIB). Polega ono na przygotowaniu i przeprowadzeniu kompleksowego cyklu szkoleń dla kadry naukowej i dydaktycznej uczelni mającego na celu rozwijanie kompetencji informacyjnych i cyfrowych pracowników UM w Łodzi. MCI ma również na celu zwiększanie wykorzystywania dostępnych narzędzi TIK (technologie informacyjno-komunikacyjne) do wspierania efektywnego procesu kształcenia i zarządzania informacją naukową w uczelni. Zadanie jest realizowane od IV kwartału 2019 r. przez zespół trenerek wyłoniony z pracownic CIB. Są to osoby pracujące na co dzień w Oddziale Informacji Naukowej i Obsługi Użytkowników oraz Oddziale Bibliografii i Bibliometrii.

Do udziału w projekcie uprawnieni są wszyscy pracownicy naukowcy oraz dydaktyczni uczelni, a jedynym warunkiem jest podpisanie umowy uczestnictwa w projekcie *Operacja: Integracja 2.0!* To do tej grupy skierowana jest szeroka oferta szkoleniowa, która powstała z myślą o potrzebach osób pracujących ze studentami oraz prowadzących działalność naukową, z uwzględnieniem specyfiki dziedzin reprezentowanych na uczelni medycznej. Według założeń projektu realizacja szkoleń miała nastąpić w wersji stacjonarnej z wykorzystaniem sprzętu komputerowego, który również został zakupiony w ramach dotacji. Planowane były aktywne zajęcia, podczas których uczestnicy

¹ *Operacja-Integracja 2.0! – Uniwersytet Medyczny w Łodzi otrzymał dofinansowanie na realizację projektu* [online]. [Dostęp 18.03.2021]. Dostępny w: <https://umed.pl/operacja-integracja-2-0-uniwersytet-medyczny-w-lodzi-otrzymal-dofinansowanie-na-realizacje-projektu>.

² *Operacja-Integracja 2.0! - II etap wdrażania Zintegrowanego Programu Uczelni POWR.03.05.00-00-Z031/18* współfinansowany z Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Priorytet III. Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju. Działanie 3.5 Kompleksowe programy szkół wyższych.

wykonywaliby ćwiczenia pod okiem trenera. Ze względu na pandemię Covid-19 od marca 2020 r. szkolenia stacjonarne przestały się odbywać. Obecnie projekt jest realizowany wyłącznie w formie zdalnej.

Badanie i diagnoza – założenia projektu edukacyjnego MCI

MCI już na etapie planowania miało być odpowiedzią na potrzeby edukacyjne kadry dydaktycznej i naukowej, dlatego przygotowania do projektu poprzedzono krótką ankietą, którą we wrześniu 2018 r. wypełniło 100 osób³. Pracownicy UM w Łodzi zostali zapytani o chęć udziału w formach doszkalania, ale również odpowiedzieli na pytania dotyczące typu i miejsca zajęć.

Najliczniejsza grupa respondentów (36%) oceniła swoją wiedzę z zakresu informacji naukowej i narzędzi dostępnych dla pracowników UM w Łodzi na 3 (w skali od 1 do 5, gdzie 1 to brak wiedzy, a 5 to wysoki poziom wiedzy). Zdecydowana większość wskazała też, że ma potrzebę uczestnictwa w różnych formach doszkalania, z czego 35% oceniła tę potrzebę na 5, a 36% na 4 (w skali od 1 do 5, gdzie 1 to brak potrzeby, a 5 to duża potrzeba).

Największą popularnością w ankiecie cieszył się model krótkich szkoleń – 1-2 godzinnych (66% odpowiedzi). W uzasadnieniach można było znaleźć informacje o tym, że osoby pracujące na uczelni nie mają czasu na długie szkolenia i trudno jest im wygospodarować dzień, który będzie można poświęcić na udział w zajęciach. Zdecydowanie mniej pracowników było chętnych do uczestnictwa w zajęciach trwających cztery czy więcej godzin, a jedynie 3% wykazało zainteresowanie kilkudniowymi kursami.

Przy opracowaniu założeń MCI wzięto pod uwagę powyższe preferencje kadry UM w Łodzi i zaplanowano zróżnicowany tematycznie cykl krótkich szkoleń. Za podstawową jednostkę czasu dla jednego szkolenia w projekcie przyjęto godzinę dydaktyczną, zaś wielkość grup szkoleniowych określono na 5-15 osób. Szkolenia zgodnie z planem miały odbywać się w CIB oraz w innych lokalizacjach (wydziały bądź Centrum Dydaktyczne UM w Łodzi, zgodnie z potrzebami uczestników).

Powstała również oferta merytoryczna szkoleń, przygotowana zgodnie z założeniami całego projektu *Operacja: Integracja 2.0!*, którego celem jest rozwój kompetencji kadry. Tworząc ramy dla MCI, uwzględniono przede wszystkim rozwój kompetencji informacyjnych i cyfrowych, co jest zgodne z profilem działalności CIB. Najczęściej używaną definicją kompetencji informacyjnych jest ta przyjęta przez American Library Association w 1998 r.: *Osoba posiadająca kompetencje informacyjne musi być w stanie określić własne potrzeby informacyjne, zlokalizować potrzebną informację, ocenić ją i efektywnie wykorzystać. To osoby, które nauczyły się jak się uczyć*⁴. Natomiast kompetencje cyfrowe (informatyczne) zalicza się do kluczowych kompetencji w procesie uczenia się przez całe życie i definiuje się je jako *umiejętne i krytyczne wykorzystywanie technologii społe-*

³ Badanie wewnętrzne zostało przeprowadzone za pomocą ankiety online. Grupa respondentów stanowiła 7% wszystkich pracowników naukowych, naukowo-dydaktycznych i dydaktycznych uczelni. Badanie miało charakter poglądowy, trwało cztery dni i posłużyło do rozpoznania potrzeb edukacyjnych.

⁴ LAU, J. *Kompetencje informacyjne w procesie uczenia się przez całe życie. Wytyczne*. Tłum. Komisja SBP ds. Edukacji Informacyjnej [online]. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2011 r. [Dostęp 31.03.2021]. Dostępny w: http://www.sbp.pl/repository/SBP/sekcje_komisje/komisja_ds_educacji_informacyjnej/Wytyczne.pdf.

czeństwa informacyjnego (TSI) w pracy, rozrywce i porozumiewaniu się. Opierają się one na podstawowych umiejętnościach w zakresie TIK: wykorzystywania komputerów do uzyskiwania, oceny, przechowywania, tworzenia, prezentowania i wymiany informacji oraz do porozumiewania się i uczestnictwa w sieciach współpracy za pośrednictwem Internetu⁵.

W programie merytorycznym MCI wzięto pod uwagę specyfikę działalności CIB oraz dostępną wówczas ofertę specjalistycznych baz naukowych czy narzędzi dostępnych dla pracowników UM w Łodzi. W rezultacie zespół opracował 18 bazowych tematów szkoleń z zakresu:

- szeroko pojętej informacji naukowej,
- specjalistycznych baz medycznych,
- bibliometrii,
- otwartości w nauce i publikowania tekstów naukowych,
- bibliotecznej oferty CIB i zasad korzystania ze zbiorów.

Dodatkowo, mając na uwadze ciągły rozwój oferty CIB i konieczność reagowania na nowe trendy, założono również, że w trakcie realizacji projektu będą dodawane kolejne tematy, zgodnie z aktualnymi potrzebami.

Recepta – projekt edukacyjny w świecie wirtualnym

Do marca 2020 r. w ramach MCI zrealizowano 24 szkolenia stacjonarne, które w większości odbyły się w siedzibie CIB. Następnie projekt został wstrzymany ze względu na wprowadzone ograniczenia związane z zapobieganiem rozprzestrzenianiu się wirusa Covid-19. Decyzję o wdrożeniu nowego wariantu szkoleń online podjęto w maju 2020 r., kiedy już było wiadomo, że sytuacja nie jest tymczasowa, a lockdown potrwa dłużej.

Zmiany w sposobie realizacji szkoleń poprzedzono pilotażem – odbyły się trzy webinaria, których celem było przetestowanie platformy webinarowej i zaznajomienie się z możliwościami przeniesienia opracowanych już szkoleń do formy wirtualnej. Należało również zweryfikować, czy nowy wariant jest zgodny z założeniami projektu, np. czy zostaną osiągnięte założone efekty kształcenia, czy można w wersji elektronicznej przygotować również obowiązujące testy wstępne i końcowe oraz ewaluację szkoleń. Pilotaż i wdrożenie przeprowadziła koordynatorka MCI – autorka niniejszego artykułu, ze wsparciem jednej z trenerek.

Webinaria testowe zorganizowano na platformie BigBlueButton, wdrożonej w uczelni dla szerokiego grona odbiorców. Przygotowano również propozycje dokumentacji szkoleniowej do akceptacji uczelnianego Biura Projektów pod kątem wymagań grantodawcy. Pozytywne wyniki tych działań zaskutkowały przeniesieniem MCI do sieci od czerwca 2020 r. Kolejnym krokiem było przeszkolenie wszystkich trenerek w zakresie użytkowania platformy webinarowej i zasad organizacji szkoleń w nowej formule, a także poinformowanie uczestników projektu o możliwości udziału w nowej formie kształcenia.

⁵ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie [online]. [Dostęp 18.03.2021]. Dostępny w: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32006H0962>.

Terapia – realizacja webinarów MCI (praktyka i doświadczenia)

Od czerwca 2020 r. oferta szkoleniowa MCI jest sukcesywnie realizowana w postaci webinarów z zachowaniem ogólnych opisanych wyżej założeń projektu. Do końca lutego 2021 r. odbyły się 94 webinaria, w których udział wzięto 1280 razy (jedna osoba może brać udział w różnych tematach). Liczba uczestników projektu na dzień 28 lutego 2021 r. wyniosła 221 osób na 1536 osób ogółem zatrudnionych na stanowiskach dydaktycznych i naukowych w uczelni, co stanowi 14,4 %.

Rekrutacja uczestników webinarów jest prowadzona poprzez wewnętrzny system zapisów na szkolenia, dostępny w intranecie dla pracowników UM w Łodzi. Dzięki możliwości korzystania z tej infrastruktury znacząco poprawiła się skuteczność rekrutacji na szkolenia prowadzone przez kadrę biblioteczną. Jedynie nieliczne webinaria są odwoływane ze względu na zbyt niską liczbę zapisanych osób (nie więcej niż 6% szkoleń). Warto dodać, że system pozwala na zarządzanie listą dostępnych szkoleń, harmonogramem webinarów, prowadzenie rekrutacji oraz generowanie list obecności i raportów.

Dodatkowo niezwykle ważną funkcjonalnością jest możliwość oferowania konkretnego webinarium zdefiniowanej grupie uczestników. Dzięki temu można dodać opcję zapisywania się na konkretny temat szkoleniowy jedynie osobom uprawnionym do udziału, które podpisały już umowę uczestnictwa w projekcie *Operacja: Integracja 2.0!* (221 os.). Dodatkowo przy realizacji MCI uczelniany system zapisów na szkolenia jest wykorzystywany również jako narzędzie wspierające ogólną rekrutację uczestników do projektu. Kilka wytypowanych szkoleń stanowi „bramki rekrutacyjne” – są to szkolenia, na które zapis umożliwiono wszystkim pracownikom dydaktycznym i naukowym uczelni (1536 osób).

Ważnym elementem rekrutacji jest również rozprzestrzenianie się informacji o MCI w wewnętrznych kanałach komunikacji stosowanych na uczelni. Są to komunikaty w intranecie oraz na stronie internetowej CIB, jednak najważniejszy okazał się nieformalny obieg informacji i rekomendowanie, polecanie innym pracownikom webinarów MCI przez ich dotychczasowych uczestników. W rezultacie nowe osoby trafiają do projektu w dwojaki sposób:

- poprzez zapis na szkolenie otwarte („bramka rekrutacyjna”),
- z polecenia (marketing szeptany).

Wszystkie prowadzone webinaria trwają 1-2 godziny dydaktyczne. Tematy wymagające więcej czasu są dzielone i realizowane w częściach. Zajęcia odbywają się od poniedziałku do piątku w różnych godzinach, tak aby uczestnicy mogli dostosować udział do własnego grafiku pracy. Większość webinarów odbywa się w godz. 10:00-12:00, jednak są organizowane także zajęcia po godz. 14:00 oraz wieczorem od godz. 18:00.

Od czasu wdrożenia webinarów trenerki zapoznały się z różnymi dostępnymi narzędziami online, które pozwalają na prowadzenia zajęć zdalnie. Obecnie każda z prowadzących ma dowolność w doborze platformy i webinaria prowadzone są z wykorzystaniem BigBlueButton, Zoom oraz MS Teams – zależy to wyłącznie od osobistych preferencji trenerki. Bardzo ważnym narzędziem jest także aplikacja Forms, składowa pakietu Office 365, która umożliwia tworzenie ankiet i testów, ponieważ każde webinarium zakłada przeprowadzenie:

- testów wiedzy (wstępnego i końcowego), które następnie służą do weryfikacji, czy uczestnicy osiągnęli założone efekty kształcenia,
- ewaluacji, podczas której uczestnicy wypełniają ankietę na wzorze przygotowanym do oceny wszelkich szkoleń prowadzonych w uczelni, co daje możliwość oceny jakości i przydatności webinarium oraz pozyskania informacji zwrotnej dla trenerki.

Komunikacja wewnętrzna w zespole prowadzących webinarium odbywa się za pomocą grup zdefiniowanych w MS Office 365, a wszelkie materiały współdzielone są w OneDrive.

W ramach webinarium MCI zrealizowano 21 różnych tematów, większość z nich przeprowadzono co najmniej dwa razy, a szkolenia, które cieszą się większym zainteresowaniem, odbyły się nawet dziewięciokrotnie. Należy zwrócić uwagę na fakt, że tematy trafiają do oferty MCI sukcesywnie. Oznacza to, że są w ofercie takie webinarium, które były prowadzone od czerwca 2020 r., ale są również takie, które wprowadzono np. w styczniu czy lutym 2021 r. Częstotliwość webinarium zależy od dyspozycyjności trenerek, w jednym miesiącu odbywa się od 5 do nawet 20 szkoleń online. Zespół trenerek liczy obecnie 5 osób, każda z nich realizuje wybraną liczbę szkoleń w danym miesiącu.

Najwięcej osób do tej pory przeszkoliło się z tematów:

1. Prawo autorskie w działalności naukowej i dydaktycznej – 115 osób, 9 webinarium,
2. Wyszukiwanie czasopism i pełnych tekstów artykułów – 81 osób, 6 webinarium,
3. Praca z tekstem (nie tylko) naukowym – 80 osób, 8 webinarium,
4. Menedżery bibliografii – Mendeley – 80 osób, 8 webinarium,
5. Licencje Creative Commons – 80 osób, 7 webinarium.

Warto wspomnieć, że w czasie realizacji webinarium MCI do oferty dodano już pięć nowych tematów szkoleń z uwagi na prośby płynące od uczestników projektu i nowe, pojawiające się potrzeby edukacyjne. Dobrym przykładem może być minicykl z wcześniej nieplanowanymi treściami *Aplikacje dla dydaktyków*. Są to obecnie trzy szkolenia, podczas których prezentowane są różne aplikacje przydatne w pracy ze studentami. Tematyka ta wynika z potrzeby nabycia umiejętności praktycznych w zakresie pracy dydaktycznej online, ponieważ nauczyciele akademicki również musieli zmienić swój tryb pracy i w większości zacząć prowadzić zajęcia zdalnie. Po pierwszych wdrożeniach nowego sposobu nauczania dydaktycy chętnie sięgają po kolejne nowe narzędzia, w szczególności te, które mogą wspomagać proces aktywizowania studentów podczas zajęć online.

Do oferty z inicjatywy CIB trafiło również webinarium *Publikuj bez opłat. Krajowe i instytucjonalne programy publikowania w modelu otwartym*, którego dodanie wynikało z pojawienia się nowych możliwości dla autorów prac naukowych z polskich instytucji naukowych oraz zmiany procedur wewnętrznych UM w Łodzi. Rozbudowa zakresu tematycznego MCI jest prowadzona dwutorowo – w oparciu o prośby przesyłane przez uczestników oraz propozycje trenerek. Każdorazowo nowe szkolenia są sprawdzane pod kątem zgodności z celami projektu oraz adekwatności dla grupy docelowej. Dostosowywanie oferty tematycznej do potrzeb uczestników jest bardzo ważnym elementem projektu MCI. Webinarium są nastawione na przekazanie praktycznej wiedzy i umiejętności, ale także na zwiększanie świadomości kadry UM w Łodzi np. w zakresie otwartości w nauce czy zagadnień prawno-autorskich.

„Skutki uboczne” prowadzenia bibliotecznego projektu edukacyjnego

Dodatkowym efektem prowadzenia projektu MCI jest wzrost świadomości marki CIB wśród społeczności akademickiej i budowanie pozytywnego wizerunku instytucji. Z ankiet ewaluacyjnych wynika, że kadra naukowa i dydaktyczna bardzo docenia prowadzone webinaria i chętnie korzysta z oferowanych tematów. Wśród uwag pozytywnych uczestnicy wymieniają m.in. wysoką jakość prowadzonych zajęć, dogodną formę online, kompaktowość szkoleń oraz komunikatywność i profesjonalizm trenerek. Liczni odbiorcy MCI dostrzegają wartość biblioteki, jej zasobów oraz usług, które oferuje. Dużym plusem jest również nawiązywanie bezpośredniego kontaktu, które powoduje, że skraca się dystans pomiędzy bibliotekarzami a kadrami naukową i dydaktyczną. Wiele tematów szkoleń odnosi się bezpośrednio do oferty CIB i przy okazji przekazywania wiedzy promuje działalność instytucji oraz jej zaborów.

Projekt pozwala też wykazać eksperckość kadry bibliotecznej. Dowodem są słowa uznania w ankietach ewaluacyjnych, ale również prośby o wsparcie w nawiązaniu do pozytywnego doświadczenia, które użytkownik nabył podczas uczestnictwa w webinarium. Można zauważyć, że osoby biorące udział w projekcie MCI stają się stałymi, powracającymi klientami CIB. Pojawiają się nie tylko na kolejnych webinarium, ale również pamiętają o bibliotece w momencie, w którym potrzebują pomocy, nie tylko z zakresu informacji naukowej. Udział w kolejnym dużym projekcie ogólnouczelnianym pozwala również pokazać zaangażowanie zespołu CIB w rozwój uczelni.

Warto wspomnieć, że w poprzedniej edycji projektu *Operacja: Integracja!* kadra biblioteczna została przeszkolona w zakresie prowadzenia zajęć dydaktycznych dla dorosłych w ramach cyklu *Ready to Teach*, w skład którego wchodziło 11 szkoleń tematycznych związanych z nauczaniem (ponad 160 godz. szkoleniowych).

Przywiązujemy obecnie dużą wagę do jakości naszych webinarium, do aktualności ich treści, a także zwracamy szczególną uwagę na informację zwrotną oraz potrzeby naszych odbiorców. MCI służy edukacji, ale również jest bardzo dobrym narzędziem promocji instytucji i jej oferty. Projekt działa wspierająco dla realizowanej przez CIB i UM w Łodzi działalności. Dla przykładu warto wspomnieć szkolenia z zakresu otwartej nauki, które są spójne z wdrożoną w uczelni instytucjonalną polityką otwartości⁶, a przekazywane podczas webinarium treści uzupełniają wiedzę kadry naukowej i dydaktycznej o ważne z punktu widzenia CIB i uczelni informacje, także dotyczące wewnętrznych zasad obowiązujących w UM w Łodzi.

Zakończenie

Webinaria stanowią dziś ważny element oferty CIB, planowany jest ich rozwój i kontynuowanie edukacji informacyjnej i cyfrowej również dla innych grup odbiorców. Trenerki MCI ciągle podnoszą też swoje kompetencje w zakresie prowadzenia zajęć zdalnych i wdrażają nowe rozwiązania. Czas transformacji zajęć edukacyjnych z wersji stacjonarnej na wariant online wymagał otwartości oraz chęci nauczania się nowych rozwiązań przez kadrami biblioteczną. To kolejny element uczenia

⁶ *Institutionalna polityka otwartości Uniwersytetu Medycznego w Łodzi* [online]. Uniwersytet Medyczny w Łodzi, 2018. [Dostęp 18.03.2021]. Dostępny w: <http://cib.umed.lodz.pl/polityka-otwartosci>.

się przez całe życie, ale również dowód na to, że bibliotekarze nadążają za pędzącym światem i potrafią dostosować swoje działania do trudnych warunków, w jakich przyszło im pracować. Pojęciem naszego zespołu trenerek jest *learning by doing* oraz ciągłe przyglądanie się działaniom i wdrażanie ulepszeń.

Projekt MCI będzie realizowany do końca roku 2022. W planach jest przeprowadzenie do tego czasu 350 szkoleń. Przyszłość pokaże, ile z nich odbędzie się w formie nauki zdalnej.

Bibliografia:

1. *Instytucjonalna polityka otwartości Uniwersytetu Medycznego w Łodzi* [online]. Uniwersytet Medyczny w Łodzi, 2018. [Dostęp 18.03.2021]. Dostępny w: <http://cib.umed.lodz.pl/polityka-otwartosci>.
2. LAU, J. *Kompetencje informacyjne w procesie uczenia się przez całe życie. Wytyczne* [online]. Komisja SBP ds. Edukacji Informacyjnej, 2011. [Dostęp 18.03.2021]. Dostępny w: http://www.sbp.pl/repository/SBP/sekcje_komisje/komisja_ds_educacji_informacyjnej/Wytyczne.pdf.
3. *Operacja-Integracja 2.0! – Uniwersytet Medyczny w Łodzi otrzymał dofinansowanie na realizację projektu*. [online]. [Dostęp 18.03.2021]. Dostępny w: <https://umed.pl/operacja-integracja-2-0-uniwersytet-medyczny-w-lodzi-otrzymal-dofinansowanie-na-realizacje-projektu>.
4. *Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie* [online]. [Dostęp 18.03.2021]. Dostępny w: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32006H0962>.